

Ілля Пахомов,
старший викладач
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
(м. Біла Церква, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Актуальність теми обумовлена негативним впливом професійного вигорання на психоемоційний стан педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О).

Переважає більшість дослідників вивчали професійне вигорання викладачів закладів загальної середньої освіти, дещо менше – вихователів закладів дошкільної освіти, ще менше – викладачів закладів вищої освіти, дослідження професійного вигорання педагогічних працівників ЗП(ПТ)О майже не проводилися, що обумовлює тему дослідження.

Метою даного дослідження є психологічна діагностика рівня професійного вигорання педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та надання практичних рекомендацій щодо профілактики та корекції цього негативного явища.

З метою визначення рівня професійного вигорання нами було проведено опитування 98 педагогічних працівників ЗП(ПТ)О. За посадою серед них дещо переважають майстри виробничого навчання (55%), викладачів професійно-теоретичної підготовки дещо менше (45%). За гендерною ознакою переважають жінки (59%), чоловіків дещо менше (41%). За віком серед опитаних переважають особи середнього віку (35-60 років) – 63%, осіб молодіжного віку (до 35 років) значно менше – 21%, ще менше осіб похилого віку (понад 60 років) – 16%. Серед досліджуваних педагогічних працівників

більшість мають значний педагогічний стаж (10-20 років – 25%, 20-30 років – 30%, понад 30 років – 6%), осіб з незначним стажем дещо менше (до 5 років – 18%, 5-10 років – 21 %).

За гендерним складом серед майстрів чоловіків і жінок порівну (по 50%), тоді як серед викладачів переважають жінки (73%), чоловіків значно менше (27%). За віком серед майстрів переважають особи середнього віку (58%), осіб молодого та похилого віку значно менше (28% та 14% відповідно); серед викладачів також переважають особи середнього віку (68%), осіб молодого та похилого віку значно менше (12% та 20% відповідно).

За педагогічним стажем серед майстрів переважають особи з середнім стажем (5-10 та 10-20 років – по 31% відповідно), значно менше осіб з незначним стажем (до 5 років – 18%), а також зі значним стажем (20-30 та понад 30 років – по 10% відповідно). Серед викладачів переважають особи зі значним стажем (від 20 років – 62% відповідно), значно менше осіб з середнім стажем (10-20 років – 20%), а також з незначним стажем (до 5 та 5-10 років – 10% та 8 % відповідно).

Порівняльний аналіз свідчить, про наявність значних відмінностей у гендерному складі досліджуваних педагогічних працівників: частка чоловіків серед майстрів вдвічі більше, ніж серед викладачів (50% та 27% відповідно), частка осіб молодого віку також вдвічі більша серед майстрів, ніж серед викладачів (28% та 12% відповідно).

За педагогічним стажем також між майстрами та викладачами також виявлено істотні відмінності: осіб з педагогічним стажем понад 20 років втричі більше серед викладачів, ніж серед майстрів (62% та 20% відповідно), а осіб з педагогічним стажем до 10 років, навпаки, втричі більше серед майстрів, ніж серед викладачів (49% та 18% відповідно).

Порівняльний аналіз віку та педагогічного стажу досліджуваних також свідчить, що серед майстрів та викладачів молодого віку переважають особи з незначним педагогічним стажем (до 10 років), серед осіб середнього віку – з середнім стажем (10-30 років), а серед осіб похилого віку – зі значним стажем

(понад 30 років). Це підтверджується даними кореляційного аналізу, де коефіцієнт парної кореляції Пірсона між віком та педагогічним стажем досліджуваних склав 0,88, що свідчить про дуже тісний прямо пропорційний зв'язок між цими показниками педагогічних працівників ЗП(ПТ)О.

З метою діагностики професійного вигорання ми застосовували опитувальник «Професійне вигорання» Х. Маслач – С. Джексона (адаптація О. Водоп'янової та О. Старченкової), який дає можливість визначити основні складові синдрому професійного вигорання: емоційну виснаженість, деперсоналізація, редукція особистих досягнень. Опитування показало, що високий рівень професійного вигорання мають 15% опитаних, середній – 39%, низький – 46%).

За посадою більш високим рівнем професійного та емоційного вигорання характеризуються майстри виробничого навчання, ніж викладачі професійно-теоретичної підготовки. Високий його рівень спостерігається у 10% майстрів і лише у 5% викладачів, тоді як низький – у 20% майстрів та 26% викладачів. На наш погляд, це відбувається тому, що не всі майстри виробничого навчання мають вищу освіту, в т. ч. педагогічну, тоді як усі викладачі таку освіту мають. Також серед майстрів є певна частка осіб, які не змогли реалізуватися на виробництві, тому вимушені були прийти на роботу до ЗП(ПТ)О.

За гендерною ознакою таких закономірностей не виявлено: високий рівень вигорання спостерігається у 8% майстрів і 7% викладачів, тоді як низький – у 20% майстрів та 26% викладачів. На наш погляд, це свідчить про однаковий вплив вигорання на усіх педагогічних працівників: як на чоловіків, так і на жінок.

За віком більш високим рівнем професійного та емоційного вигорання характеризуються особи похилого віку, а найменшим – молодь. Високий його рівень спостерігається у 2% молодих працівників, 5% – у осіб середнього віку, 8% - у осіб похилого віку. На наш погляд, це відбувається тому, що молоді працівники, як правило, мають незначний педагогічний стаж, не відчули у

повній мірі негативного впливу професії на особистість, більш ініціативні, активні та творчі, ніж працівники середнього та похилого віку.

Серед осіб середнього віку переважають працівники з середнім та низьким рівнем вигорання (по 29%), як правило, більшість з них мають педагогічний стаж 10-20 років, вони відчули у деякій мірі негативний вплив професії на особистість, менш ініціативні, активні та творчі, ніж молоді працівники.

Серед осіб похилого віку переважають працівники з високим рівнем вигорання (8%), тоді як осіб з середнім рівнем дещо менше (6%), а працівників з низьким рівнем майже немає (2%). Як правило, більшість з них мають педагогічний стаж понад 20 років (а деякі – навіть понад 40 років), вони відчули у повній мірі негативний вплив професії на особистість, більшість з них не ініціативні, пасивні та не проявляють творчість у професії.

За педагогічним стажем більш високим рівнем професійного та емоційного вигорання характеризуються особи зі значним стажем (понад 30 років), а найменшим – працівники-початківці зі стажем менше 5 років. Високий його рівень спостерігається лише у 1% молодих працівників, 2% – у більш досвідчених працівників зі стажем 5-10 років, 4% - у досвідчених працівників зі стажем 10-20 років, 3% - у досвідчених працівників зі стажем 20-30 років, тоді як найбільша частка (5%) – у найбільш досвідчених працівників зі стажем понад 30 років. На наш погляд, це відбувається тому, що молоді працівники з незначним педагогічним стажем знаходяться на етапі професійної адаптації, у них вище інтерес до професії та педагогічної діяльності, рівень ініціативні, активні та творчі, ніж у працівників зі значним стажем.

Серед працівників з середнім рівнем вигорання переважають особи з педагогічним стажем 5-10 та 20-30 років, які пройшли етап професійної адаптації і перебувають на етапі професійного розвитку, вони відчули у повній мірі як позитивний, так і негативний вплив професії на особистість, менш ініціативні, активні та творчі, ніж молоді працівники.

Серед працівників з низьким рівнем вигорання переважають особи з педагогічним стажем 10-20 років, з одного боку, не втратили інтерес до професії та педагогічної діяльності, рівень ініціативні, активні та творчості ще досить високий, а з іншого – успішно пройшли етап професійної адаптації і набули значний педагогічний досвід.

Дані висновки підтверджуються результатами кореляційного аналізу. Високі значення коефіцієнту кореляції Пірсона, які свідчать про наявність тісних зв'язків, отримано між усіма показниками професійного вигорання: деперсоналізацією та емоційним вигоранням (0,90), емоційним вигоранням та редукцією професійних досягнень (0,82), редукцією професійних досягнень та деперсоналізацією (0,78).

Між віком педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та показниками їх професійного вигорання тісних зв'язків не виявлено, коефіцієнт кореляції незначний: емоційне вигорання (0,41), деперсоналізація (0,48), редукція професійних досягнень (0,39).

Між педагогічним стажем педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та показниками їх професійного вигорання тісних зв'язків також не виявлено: емоційне вигорання (0,44), деперсоналізація (0,49), редукція професійних досягнень (0,42). Це не дивно, бо коефіцієнт кореляції між віком та педагогічним стажем значний (0,88).

Отже, серед опитаних педагогічних працівників ЗП(ПТ)О переважали майстри виробничого навчання, жінки, особи середнього віку з педагогічним стажем 20-30 років. Високий рівень емоційного та професійного вигорання мають 15% опитаних, середній – 39%, низький – 46%. За посадою більш високим рівнем професійного вигорання характеризуються майстри виробничого навчання, за віком – особи похилого віку, за педагогічним стажем – особи зі значним стажем (понад 30 років), за гендерною ознакою таких закономірностей не виявлено. Результати кореляційного аналізу свідчать про наявність тісних зв'язків між усіма показниками професійного вигорання.